

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΗΣ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΜΠΟΝΗΣ
ΩΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ

Υ Π Ο
ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Δρ. Θ.

Καλλιπής διδάσκαλος ό άείμνηστος καθηγητής Κωνσταντίνος Γ. Μπόνης (1905-1990) διεκρίθη και ώς συγγραφεύς αξιολόγων έργων, κυρίως εις τόν τομέα τής Έκκλησιαστικής Γραμματολογίας και τών έφαπτομένων πρòς αύτην γνωστικών περιοχών.

Ήδη ύπάρχουν κατάλογοι τών έργων του άνδρός, πρòς τούς όποιους παραπέμπεται ό θέλων να γνωρίση τήν έργογραφίαν του άοιδίμου. Άναγράφμεν ταύτας χρονολογικώς:

α'. Τò λήμμα του Παν. Κ. Χρήστου, Μπόνης Κωνσταντίνος, εις τήν Θρησκευτικήν και Ήθικην Έγκυκλοπαιδείαν (ΘΗΕ), τ. Θ' 1966, στ. 182-185 με συστηματικήν τινα κατάταξιν τών έργων του.

β'. Τά ύπομνήματα ύπό του καθηγ. Κωνστ. Γ. Μπόνη πρòς τήν Άκαδημίαν Άθηνών πρòς ύποστήριξιν τής ύποψηφιότητός του (Άθήναι 1974, σελ. 31 και Κρίσεις, σελ. 4 και Άθήναι 1977, σελ. 23), εις τά όποια χρονολογικώς αναφέρονται αι συγγραφαι του άνδρός.

γ'. Ή βιογραφία ύπό του καθηγ. Βασιλείου Λ. Δεντάκη, Κωνσταντίνος Γ. Μπόνης. Ό άνθρωπος, ό έπιστήμων, ό πανεπιστημιακός διδάσκαλος, ό συγγραφεύς και αι συγγραφαι αύτου. Έν Άθήναις 1980.

Εις τò μελέτημα τούτο έχομεν και συστηματικήν κατάταξιν τών έργων του και χρονολογικήν, μέχρι τής έκδόσεως του μελετήματος.

Άπό τας εργασίας αύτας και από τήν έκ του συνεγγυς γνωριμίαν τών έργων, διατριβών, μονογραφιών, ανακοινώσεων, βιβλιοκρισιών, νεκρολογιών, άρθρων και σημειωμάτων του άκαμάτου τούτου έργατου τών θεολογικών μας γραμμάτων προκύπτει ότι ό καθηγητής Κ. Γ. Μπόνης συνέβαλεν ούσιαστικώς εις τήν μελέτην τής Έκκλησιαστικής μας Γραμματολογίας τόσοσ τής κλασικής έποχής (Πατρολογίας, όπως συνήθως καλεΐται ή Έκκλησιαστική Γραμματολογία τών όκτώ πρώτων αίωνων) όσον και εις τήν Βυζαντινήν Έκκλη-

σιαστικὴν Γραμματεῖαν, μὲ τὴν ὁποῖαν ἄλλως τε ἀρχίζει τὸ ἐπιστημονικόν του στάδιον.

«Τὸ ἔργον τοῦτο, ὡς ἀποφαίνεται ὁ καθηγητὴς Βασίλειος Λ. Δεντάκης, γενικῶς χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῆς ἀκριβείας καὶ καλλιπειείας τῆς διατυπώσεως, ὀφειλομένης εἰς τὴν ἐξαιρετὸν ἐλληνομάθειαν αὐτοῦ, ὑπὸ μεγάλης βιβλιογραφικῆς ἐνημερότητος, μεθοδικότητος καὶ εὐσυνειδησίας, ἀναλυτικότητος καὶ συνθετικῆς ἰκανότητος, πυκνότητος καὶ βαθύτητος, ἐμβριθείας καὶ δεξιότητος ἐν τῇ διαπραγματεύσει... ἐπιζητεῖ μὲν ἐν αὐτῷ τὴν πρωτοτυπίαν, ἀλλ' οὐχὶ τιθέμενος ταύτην ὡς αὐτοσκοπὸν, ἰχνεύει δὲ τὸ ἀληθὲς ἄνευ αὐταρσεκείας καὶ ἐγωπαθείας. Αἱ σκέψεις αὐτοῦ ἔχουσιν εἰρμὸν καὶ συνέχειαν, ἀπλότητα καὶ σαφήνειαν ἐν τῇ ἐκθέσει, στηρίζονται δὲ ἐπὶ τοῦ λογικῶς ὀρθοῦ καὶ τοῦ ἐπιστημονικῶς ἀπηκριβωμένου. Τὸ ἔργον τέλος διακρίνει ἢ λιπαρὰ χρῆσις τῶν πηγῶν καὶ ἢ ἐν γένει ἐπιστημονικὴ πληρότης»¹.

Ὁ δὲ ἀκαδημαϊκὸς Ἰωάννης Ν. Καρμίρης, ὑποδεχόμενος αὐτὸν κατὰ τὴν ἐπίσημον εἴσοδόν του εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἀθηνῶν, ἐσημείωνε: «Διαθέτων ἀρίτιαν πατρολογικὴν καὶ φιλολογικοκριτικὴν καὶ παλαιογραφικὴν κατάρτισιν, βιβλιογραφικὴν ἐνημερότητα, ἀκαταπόνητον ἐργατικότητα καὶ ζῆλον ἐρευνητικόν, ἐπεδόθη εἰς βαθεῖαν μελέτην τῆς Χριστιανικῆς Γραμματείας, ἀναδειχθεὶς δόκιμος συγγραφεὺς, προαγαγὼν διὰ τῶν ἐρευνητῶν καὶ τῶν συγγραφεῶν του τὰς παρ' ἡμῖν πατρολογικὰς σπουδὰς. Αἱ συγγραφαὶ αὐτοῦ, φέρουσιν τὴν σφραγίδα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐμβριθείας καὶ ἀκριβείας, μαρτυροῦσιν ἕξοχον καὶ ἀκάματον ἐρευνητικὴν ἰκανότητα, λεπτότητα καὶ εὐστροφίαν σκέψεως καὶ εὐρύτητα καὶ πολυμέρειαν γνώσεων, ἀντικατοπτρίζουσι δὲ πνεῦμα κριτικόν, θετικόν καὶ δημιουργικόν»².

Κατωτέρω θὰ προσπαθήσωμεν νὰ κατατάξωμεν τὰς πολυαριθμοῦς συγγραφὰς τοῦ ἀνδρὸς κατὰ κατηγορίας.

α) Βυζαντινὴ Θεολογία.

1. Βυζαντινὴ Θεολογία. Ἐναρκτήριος ἐπὶ Ὑψηγεσία Λόγος, λεχθεὶς τῇ 20 Δ/βρίου 1938, σελ. 32.

2. Ἡ σπουδὴ τοῦ Δικαίου ἐν Βυζαντίῳ μέχρι τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἀκαδημίας τῷ 1045 ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου (1042/55). Ἐν Ἀθήναις 1939.

3. Τὰ ἰδεώδη τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Βυζαντίῳ κατὰ τὴν ια' ἑκατονταετηρίδα, Ἀθῆναι 1938.

1. «Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν», τ. ΚΔ', σ. 30 (καὶ ἀνάτυπον, Ἐν Ἀθήναις 1980, σ. 30).

2. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 62.

Διατριβαί.

4. Προλεγόμενα εἰς τὰς «Ἑρμηνευτικὰς Διδασκαλίας» τοῦ Ἰωάννου Ξιφιλίνου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (2 Ἰαν. 1064-2 Αὐγ. 1075). Συμβολὴ εἰς νέαν ἔκδοσιν. Ἀθῆναι 1937, σελ. IV+99.

Ὁ Βασ. Α. Δεντάκης γράφει: «Χάρις εἰς τὰς αὐστηρῶς ἐπιστημονικὰς πλαιιογραφικὰς ἐρεῦνας ἔλυσε πολλαπλᾶ προβλήματα σχετικὰ πρὸς τὰ ἐπ' ὄνοματι τοῦ Πατριάρχου τούτου παραδιδόμενα ἔργα», ἀπέδειξε δὲ ὅτι αἱ φερόμεναι ὡς «Ὀμιλίαι» αὐτοῦ εἶναι αἱ «Ἑρμηνευτικαὶ Διδασκαλίαι». «Κυρίως, ὅμως, διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης προβάλλεται ἡ ἐν γένει ἐρμηνευτικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ μέχρι τότε ἀγνώστου ὡς ἐρμηνευτοῦ Ἰωάννου Ξιφιλίνου»³.

5. Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη, Μητροπολίτου Νέων Πατρῶν (Ἰπάτης). (Δεύτερον ἤμισυ IB' ἑκατ.). Τὰ σωζόμενα. (Θεολογικὴ Βιβλιοθήκη εἰς μνήμην τοῦ Καθηγητοῦ Χρήστου Ἀνδρούτσου, ἀρ. 2). Τεύχος Α'. Ἐν Ἀθήναις 1937, σελ. ι'+2+116+2.

Τεύχος Β': Δύο ἐγκωμιαστικοὶ Λόγοι, νῦν τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενοι, εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Α' τὸν Κομνηνὸν (1143/80). Ἐν Ἀθήναις 1949, σελ. 104.

Εἰς τὰ δύο αὐτὰ τεύχη ἐκτὸς τῶν κειμένων «ἐκτίθενται τὰ κατὰ τὸν βίον καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ Εὐθυμίου Μαλάκη μετὰ ἀκριβῆ βάσανον καὶ διόρθωσιν τῶν γνωστῶν εἰδήσεων περὶ αὐτοῦ» (Β. Δεντάκης, ἔνθ' ἄν., σελ. 33).

6. Ἰωάννης ὁ Ξιφιλῖνος. Ὁ νομοφύλαξ, ὁ μοναχός, ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ (1010/13—2 Αὐγ. 1075). Συμβολὴ εἰς τὰς βυζαντινὰς σπουδὰς τῆς ΙΑ' ἑκατ. Διατριβὴ ἐπὶ Ἰφρηγεία. Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie, Nr. 24 (N. Bees). Athen 1938, σ. 1+1φ.+162+1φ.

7. Περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως Ἰωάννου Η' τοῦ Ξιφιλίνου «Ἑρμηνευτικαὶ Διδασκαλίαι». Byzant.—neugriech. Jahrbücher (N. Bees) 14 (1938) 271/4.

«Ἡ μονογραφία περὶ τοῦ Ξιφιλίνου «συμπληροῖ καὶ διορθοῖ πολλὰ τὰ ἐλλιπῆ, ἀνακριβῆ καὶ ἀμφιβαλλόμενα, ὅσα διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ William Fischer προηγουμένως εἶχον γραφῆ» (Δεντάκης, σ. 34), στηρίζεται δὲ ἐπὶ τῶν πηγῶν καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν χειρογράφων (Fr. Drexl, ἐν Byzantinische Zeitschrift, 39, 1939).

Δύο ἐργασίαι ἀναφέρονται εἰς τὸν περιώνυμον λόγιον Ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης, τὸν Εὐστάθιον.

8. Ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος καὶ οἱ δύο «τόμοι» τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ (1143/80). Ὑπὲρ τῶν εἰς τὴν χριστιανικὴν Ὁρθοδο-

3. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 31-32.

ξίαν μεθισταμένων Μωαμεθανῶν. Ἐπετ. Ἐτ. Βυζ. Σπ. 19 (1949) 162/9. Ἐν Ἀθήναις 1949, σ. 9 (ἀνάτυπον).

9. Εὐστάθιος, Ἀρχιεπίσκοπος Θεσ/κης. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Θεσ/νίκης (τ. Α'). Ἐν Θεσ/κη 1950, σ. 50.

Εἰς τὸν Ἰ. Φώτιον ἀναφέρονται αἱ ἐξῆς μελέται του:

10. Ἡ φιλία γενικῶς καὶ κατὰ τὸν μέγαν Φώτιον. Ἀθήναι 1938, σσ. 3φ + 53.

11. Κρίσεις ἐπὶ τινῶν σημείων τῆς πολιτικῆς τοῦ Φωτίου. Ἐν Ἀθήναις 1959, σ. 21 (Ἀνακοίνωσις ἐν τῷ ΙΑ' Διεθνεῖ Συνεδρίῳ Βυζαντινῶν Σπουδῶν ἐν Μονάχῳ, 15-20 Σεβρίου 1958).

12. Χειρόγραφον περιέχον «τὸν θεῖον καὶ ἱερὸν Νομοκάνονα». (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας»). Ἀθήναι 1972, σ. 43.

Εἰς τοὺς ἰσαποστόλους ἀδελφοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον.

13. Die Slawenapostel Kyrillos und Methodios und die Basilika des Hl. Demetrios von Thessalonike. Ein Beitrag zur Klärung der Familie dieser Heiligen und eine Deutung gewisser Mosaiken und Aufschriften des «Hl. Demetrios von Thessalonike». Athen 1969 (Text: Deutsch und Griechisch). Athen 1969 SS. 145+14+2 καὶ SS. 154. Griech. Text.).

Πρβλ. «Θεολογία» ΛΘ' 1968, 537-561 καὶ Μ' 1969, 92-157.

14. Gregorios Palamas, der letzte der grossen Byzantinischen Theologen (1296-1359) «Θεολογία» Ν' 1979, 7-21 καὶ ἀνάτυπον.

15. Worship and Dogma. John Mavropous, Metropolitan of Euchaita (11th. Century): His Canon on the Tree Hierarchs, and its dogmatic Significance. Byzantinische Forschungen. Internationale Zeitschrift f. Byzantinistik, herausgeg. von Adolf M. Hakkert und Peter Wirth. Band I. Amsterdam 1966, SS 23. (Ἐδημοσιεύθη καὶ Ἑλληνιστὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος, 1967), ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁρθόδοξος Λατρεία καὶ Δόγμα. Ἰωάννου Μητροπολίτου Εὐχαΐτων τοῦ Μαυρόποδος (ΙΑ' αἰ.). Ὁ κανὼν εἰς τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας καὶ ἡ δογματικὴ τούτου σημασία», Ἀθήναι 1967, σ. 34.

16. Γεώργιος Γεννάδιος Κουρτέσης, ὁ Σχολάριος. Περιοδικὸν «Νέα Ἐστία» 53 (1953) 841/54 (τεῦχ. 622 ἀφιερωτικὸν εἰς τὴν 500ετηρίδα τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως). Ἀνάτυπον. Ἀθήναι 1953.

17. Αἱ Ἑλληνικαὶ Ἐκκλησιαστικαὶ Κοινότητες τῆς Μεσημβρινῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῆς Εἰκονομαχίας (787-843), ἐπὶ τῇ βάσει τῶν βυζαντινῶν πηγῶν. Ἀθήναι 1973, σ. 32.

18. Ὁ Ἅγιος Δημήτριος εἰς τὴν βυζαντινὴν Λογοτεχνίαν. Λόγος λεχθεὶς ἀπὸ τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆ 26 Ὀκτωβρίου 1948 καὶ δημοσιευθεὶς εἰς τὸ Ραδιοπρόγραμμα.

β) Γενικὰ Πατρολογικὰ καὶ Εἰσαγωγικὰ ἔργα.

19. Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἀρχαίαν Χριστιανικὴν Γραμματείαν (96-325 μ.Χ.). (Ἀρχεῖον Περιοδικοῦ «Θεολογία», ἀριθ. 1), Ἀθήναι 1974, σ. ιστ' + 394, 1 πιν.

Κατὰ τὸν καθηγητὴν Π. Χρήστου, «μὲ τὴν γνώριμον ἀναλυτικὴν καὶ ἀκριβολόγον μέθοδόν του... ἐξετάζει τὰ εἰσαγωγικὰ προβλήματα τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς γραμματείας» («Κληρονομία» τ. Ζ', 1975, σ. 205).

Κατὰ τὸν καθηγητὴν Βασ. Θ. Σταυρίδην «Ἡ ἐργασία ἀποτελεῖ μίαν σοβαρὰν καὶ σημαντικὴν προσφορὰν εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικὰ καὶ θεολογικὰ γράμματα... Τὸ εὐληπτὸν τοῦ ὕφους καὶ τῆς παρατιθεμένης ὕλης, ἡ ρέουσα ἑλληνικὴ γλῶσσα, τῆς ὁποίας εἶναι κάτοχος ἀριστοτέχνης ὁ Κωνστ. Μπόνης, καὶ τὰ λοιπὰ ἐπιστημονικὰ γνωρίσματα, ... καθιστοῦν εὐχάριστον καὶ ὠφέλιμον τὴν ἀνάγνωσιν τῆς εἰσαγωγῆς ταύτης» («Θεολογία» ΜΣ' 1975, σ. 447).

Ὁ κριτικὸς Ἀνδρέας Καραντώνης σημειώνει: «Χαρακτηρίζει τὸ ἔργο αὐτὸ μιὰ ἰσχυρὴ μνήμη, μιὰ θερμότητα εὐγλωττῆ γραφῆ καὶ κριτικὴ δεισδυτικότητα καὶ μιὰ ἐπιστημονικὴ μέθοδος καὶ ὑποδομῆς καὶ συνθέσεως» («Ραδιο-Τηλεόρασις» Ἀριθ. 239/1267, 8-14 Σεπτ. 1974, σ. 86).

Ὁ δὲ καθηγητὴς Βασ. Λ. Δεντάκης μετὰ ἀπὸ ἀνάγνωσιν τοῦ ἔργου ἐπάγει: «Ἐν τῷ ἔργῳ τίθενται τὰ προβλήματα, ἐρμηνεύονται τὰ γεγονότα, κρίνονται τὰ πρόσωπα, ἀξιολογοῦνται τὰ κείμενα, ἐξετάζονται αἱ αἰτίαι, συνάγονται τὰ συμπεράσματα καὶ δίδονται αἱ ἐκάστοτε ἀρμόζουσαι ἀπαντήσεις. Καὶ πάντα ταῦτα μετὰ τῆς γνωρίμου τῷ συγγραφεῖ δεούσης λεπτολόγου ἀναλύσεως καὶ κριτικῆς ἐπεξεργασίας καὶ πολλῆς προσοχῆς» (μν. ἔ., σ. 45).

20. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου «Πατήρ». Περιοδικὸν «Ὁ Ἐφημέριος», φύλλ. 18-19 (1 Ὀκτ. 1952), σ. 185/8.

21. Ἡ γλῶσσα τῶν Πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας» τ. ΜΑ', 1970. Ἀθήναι 1970, σ. 23.

22. Χριστιανικὴ Γραμματεία, ἦτοι Φιλολογικὴ καὶ Κριτικὴ ἱστορία τῶν Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων. Τόμος Α', «Οἱ λεγόμενοι Ἀποστολικοὶ Πατέρες» (Ἀρχεῖον Περιοδικοῦ «Θεολογία», ἀριθ. 2). Ἀθήναι 1977, σελ. ρκζ' + 454.

Κρίνων τὸ ἔργον τοῦτο ὁ καθηγητὴς Βασ. Λ. Δεντάκης ἀποφαίνεται: «Εἶναι τὸ καταστάλαγμα πολυχρονίου καὶ πολυμόχθου ἐρεῦνης

καὶ τελικὸν ἐπίτευγμα τῆς ἡρεμίας, ἣν παρέχει ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν ποικίλων πανεπιστημιακῶν ἐνασχολήσεων. Ἐν αὐτῷ εἶναι καταφανῆς προσέτι ἡ συνεχῆς περὶ τὰ προβλήματα ἐνασχόλησις καὶ ἡ κατοχὴ αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ προσωπικὴ τοῦ συγγραφέως συμβολὴ καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ἔνθα τὰ θέματα εἶναι γνωστά. Σημειωτέον δὲ καλῶς ὅτι, παρὰ τὸν γραμματολογικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἔργου, συνυπάρχει ἐν αὐτῷ ἡ ἀναφορὰ εἰς τὰ θεολογικὰ προβλήματα, ἡ ἐν γένει θεολογικὴ σκέψις, εἰς τρόπον ὥστε νὰ συνδυάζεται ὡς ἄριστα Ἐκκλησιαστικὴ Γραμματολογία καὶ Θεολογία τῶν Πατέρων (Patrologie und Patristik)» (μν. ἕ., σ. 57).

γ) Εἰς τὴν Ἀ΄ Πατρολογικὴν περιόδον (Α΄ αἰ. - 325 μ.Χ.) ἀναφέρονται αἱ μελέται καὶ ἐκδόσεις:

23. Κλήμεντος Ρώμης Ἐπιστολὴ Α΄ πρὸς Κορινθίους. (Εἰσαγωγὴ-Κείμενον - Σχόλια). Ἀθήναι 1973, σ. 247.

24. Ἡ καλουμένη Β΄ Ἐπιστολὴ Κλήμεντος Ρώμης «πρὸς Κορινθίους». Ἐν Ἀθήναις 1976, σ. 117.

25. Ὁ ἄγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος καὶ αἱ περὶ Ἐκκλησίας ἀντιλήψεις αὐτοῦ. Ἀθήναι 1958, σ. 26 (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Ὁρθόδοξος Σκέψις»).

26. Οἱ Ἀπολογηταὶ τοῦ Β΄ καὶ Γ΄ αἰ. ἐν τῇ σχέσει αὐτῶν πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ὁρθοδόξου Σκέψεως»). Ἀθήναι 1960, σ. 23.

27. Das humanistische Ideal nach dem «Προτρεπτικός» des Klemens von Alexandria. Athen 1970, S. 38.

δ) Εἰς τὴν κλασσικὴν πατερικὴν ἐποχὴν ἀναφέρονται αἱ ἐξῆς μελέται:

28. Τὸ ἔργον Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου «Εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου βασιλέως» ὡς ἱστορικὴ πηγὴ. Ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 15.

29. Τίς ὁ συντάκτης τοῦ τετραμεροῦς Διαλόγου τοῦ Ψευδο-Καίσαριου; Ἀνακοίνωσις γενομένη ἐν τῷ Θ΄ Διεθνεῖ Συνεδρίῳ τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν ἐν Θεσ/κῇ τῇ 12-25 Ἀπριλίου 1953. Ἐπ. Ἐτ. Βυζ. Σπ. ΚΓ΄, σ. 261-279.

30. Μεγάλου Βασιλείου, Εἰς τὸ «Πρόσεχε σεαυτῷ», ἦτοι χριστιανικὴ θεώρησις τῆς Δελφικῆς - Σωκρατικῆς ρήσεως «Γνωθὶ σεαυτόν». Λόγος ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ρηθεὶς ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν Τελετῶν τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, ἐντολῇ τῆς Συγκλήτου, τῇ 30 Ἰαν. 1953. (Εἰσαγωγὴ - κείμενον - σχόλια). Ἐν Ἀθήναις 1953.

31. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἦτοι τὸ γενεαλογικὸν δένδρον τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τοῦ καὶ Ναζιανζηνοῦ, καὶ ὁ πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον Ἰκονίου

συγγενικός αὐτοῦ δεσμός. Πατρολογική καὶ γενεαλογική μελέτη. Ἐν Ἀθήναις 1953, σ. 200.

32. Basil the Great and the Philosophical Thoughts developed in his Homily «Give Heed to Thyself». Reprinted from Harry Austryn Wolfson Jubilee Volume American Academy for Jewish Research. Jerusalem 1965 τ. I, 187-202 (καὶ ἐβραϊστί).

32α. Did St Basil the Great have «Nephews?» Athens 1976, σ. 7.

33. Περὶ τῆς μητρὸς τῆς ἁγίας Ὀλυμπιάδος (περίπου 367—25 Ἰουλίου 408). Ἀνακοίνωσις γενομένη ἐν τῷ Ἡ' Διεθνεῖ Συνεδρίῳ τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν ἐν Παλέρμῳ, 3-10 Ἀπριλίου 1951.

34. Ἡ χρυσὴ περίοδος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Λογοτεχνίας. «Ἑλληνικὴ Δημιουργία» 10 (1 Ἰουλίου 1948) 654/7 καὶ 11 (15 Ἰουλ. 1948) 712/4.

35. Ἀσκητικοὶ συγγραφεῖς τοῦ Δ' αἰ. (Εἰσαγωγαί). Μέγας Ἀντώνιος - Ἀμμωνᾶς - Ἄμμων ἢ Ἀμμώνιος - Παχώμιος - Ὠρσίσιος - Θεόδωρος Μοναχὸς - Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος - Μακάριος ὁ Ἀλεξανδρεὺς. Ἀθήναι 1970, σ. 83.

36. Περὶ τὴν Ἀρειανικὴν ἔριν, Ἀστέριος ὁ Σοφιστῆς - Ἀέτιος Ἀντιοχείας - Εὐνόμιος Κυζίκου - Εὐδόξιος Κ/πόλεως - Λούκιος Ἀλεξανδρείας - Εὐνόμιος Βεροῦνης - Ἀνάκιος Καισαρείας - Εὐσέβιος Ἐμμέσης - Νεμέσιος Ἐμέσσης. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Β.Ε.Π. Τόμ. 38. Ἀθήναι 1968).

37. Γελάσιος Καισαρείας - Κύριλλος Ἱεροσολύμων. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Β.Ε.Π., τ. 39. Ἀθήναι 1969).

38. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὡς ποιητῆς. «Ποιμὴν» (πανηγυρ. τεύχος 40ετηρίδος), Μυτιλήνη 1977.

Σχετικὰ μὲ τὸν Ἀμφιλόχιον Ἰκονίου εἶναι τὰ ἑξῆς μελετήματα:

39. Ἀμφιλόχιος Ἰκονίου καὶ Μέγας Βασίλειος. (Τὸ περὶ τῆς σχέσεως Λογικοῦ καὶ Ἀποκαλύψεως ἢ Πίστεως καὶ Γνώσεως πρόβλημα). Λόγος ἐπὶ τῇ Ἑορτῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ρηθεὶς ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν Τελετῶν τοῦ Παν/μίου Θεσ/κης, ἐντολῇ τῆς Συγκλήτου, τῇ 30 Ἰανουαρίου 1948. Ἐν Θεσ/κῇ 1949, σ. 28.

40. Αἱ τρεῖς «Κανονικαὶ Ἐπιστολαὶ» τοῦ Μεγάλου Βασιλείου πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον, μητροπολίτην Ἰκονίου (περίπου 341/45—395/400) καὶ τὰ γεννώμενα ἐκ τούτων προβλήματα. Byzantinische Zeitschrift 44 (1951) 62-78. (Festschrift Franz Dölger zum 60. Geburtstag gewidmet).

41. Τίνες αἱ καταπολεμούμεναι αἱρέσεις ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Ἀμφιλοχίου, Μητροπολίτου Ἰκονίου «Περὶ ψευδοῦς ἀσκήσεως». Ἐν Ἀθήναις 1961, σ. 24.

42. The Heresies Combatted in Amphilochos «Regarding false Asceticisme», «The Greek Orthodox Theological Review» IX, 1963, σ. 79-96.

43. Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων ὡς Θεολόγος, Ἐγκωμιαστὴς καὶ Ρήτωρ (634—11 Μαρτίου 638), Ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 30.

44. Σωφρονίου Ἱεροσολύμων (634/38), Ὁδαὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ Ἀποστόλου. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ πανηγυρικοῦ τεύχους τῆς «Θεολογίας» ἐπὶ τῷ Ἐορτασμῷ τῆς 1900ῆς ἐπετείου τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἀποστόλου Παύλου εἰς Ἑλλάδα. Ἐν Ἀθήναις 1951, σ. 34.

45. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ποίησις καὶ ὁ Ποιητὴς τῶν Παθῶν Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων (634-11 Μαρτίου 638). Ἀθήναι 1968, σ. 13. (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ «Ἐφημερίου»).

46. Τὸ ἔργον τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου (13 Ν/βρίου 354—28 Αὐγ. 430), «Ἐξομολογήσεις» καὶ οἱ ἐν αὐτῷ φιλοσοφικοὶ στοχασμοί. Λόγος ἐπὶ τῇ Ἐορτῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ρηθεὶς ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν Τελετῶν τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν τῇ 30 Ἰαν. 1964. Ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 23.

47. Ὁ ἅγιος Αὐγουστῖνος, Ἐπίσκοπος Ἰππώνος (13 Ν/βρίου 354-28 Αὐγ. 430). Βίος καὶ ἔργα. Ἀθήναι 1964, σ. 107.

48. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας περὶ Παίδων Ἀγωγῆς. Ἀθήναι 1965, σ. 18 (Ἐκ τοῦ 4ου τεύχ. τῶν «Παιδαγωγικῶν Ὁμιλιῶν» τοῦ Συλλόγου «Μέγας Βασίλειος». Ἀθήναι 1965), σ. 18.

49. Ἡ ἁγία Κυριακὴ τῶν Βατῶν καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ἀθήναι 1968, σ. 16. (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Ἐφημέριος»).

ε) Εἰς τὴν Μεταβυζαντινὴν Γραμματείαν.

50. Phanarioten als Fortsetzer des geistigen Werkes von Byzanz. Sonderdruck aus ΞΕΝΙΟΝ, Festschrift für Pan. J. Zepos. Athen 1973. Bd. I, σ. 429-438.

51. Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Μάξιμος ὁ Γραικός, ὁ πρῶτος Φωτιστής, τῶν Ρώσων. Κριτικὸν σημεῖωμα. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας» τ. 22 (1951). Ἐν Ἀθήναις 1951, σ. 19.

52. Franz Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. Κριτικὸν σημεῖωμα. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ τ. 19 (1949) 329/35 τῆς Ἐπ. Ἐτ. Βυζ. Σπουδῶν.

στ) Εἰς τὴν Νεωτέραν Ἑλληνικὴν Θεολογικὴν Γραμματείαν ἀναφέρονται αἱ ἐργασίαι:

53. Κωνσταντῖνος Δουβουινιώτης (1871 - Φεβρ. 1943). Νεκρολογία, «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» ΚΖ' 1943, σ. 23-26.

54. Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Ἐνθ' ἄν. ΚΗ' 1946, σ. 20-28.

55. Αἱ Πατρολογικαὶ σπουδαὶ ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν τελευταίαν δεκα-

εἰτιάν (1945-1955) καὶ αἱ τάσεις τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Θεολογίας. Ἀθήναι 1955 (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν» 1954/5), σ. 15.

56. Ἐπιμνημόσυνος Λόγος εἰς Γρηγόριον Παπαμιχαήλ, λεχθεὶς τῇ 10/2/1957, σ. 4.

57. Δημήτριος Σ. Μπαλᾶνος. (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ τιμητικοῦ ἀφιερώματος τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν). Ἐν Ἀθήναις 1957, σ. 49.

58. Λόγος ἐπιμνημόσυνος εἰς τὸν Καθηγητὴν καὶ Ἀκαδημαϊκὸν ἀοίδιμον Δημήτριον Σίμου Μπαλᾶνον (20 Σ/βρίου 1959). Ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 7.

59. Ἀρχεῖο Ὑμνικὰ. Τακτοποίησις καὶ μελέτη τοῦ Ἀρχείου τῶν Ὁἴκων Τυπάλδων - Ἰακωβάτων ἐν Ληξουρίᾳ τῆς Νήσου Κεφαλληνίας. (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Β' τόμου τῆς Ἐπετηρίδος Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν). Ἰούνιος 1970, σ. 553-626.

60. Βασίλειος Βέλλας (1902-24 Νοεμβρίου 1969), Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας». Ἐν Ἀθήναις 1970, σ. 27.

61. Τελετὴ Ἀναγορεύσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ Ἐθνάρχου Κύπρου Μακαρίου Γ' εἰς ἐπίτιμον Διδάκτορα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν ἐν τῇ Μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν Τελετῶν τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, πρυτανεύοντος Κων. Χωρέμη καὶ κοσμητεύοντος Κων. Γ. Μπόνη. Ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 23+4φ.

62. Ἀμίλλας Ἀλιβιζᾶτος (17 Μαΐου 1887-12 Αὐγ. 1969). (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας»). Ἐν Ἀθήναις 1969, σ. 44.

63. Ἀγγελος Νησιώτης (1890-27 Μαΐου 1970). Ἐν Ἀθήναις 1970, σ. 8. (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ «Ἐφημερίου»).

64. Ὁ ἐκ τοῦ Μυστικοῦ Ἀρχείου τοῦ Ὁθωνος ἐν Μονάχῳ Κατάλογος Ἐπισκόπων διαμενόντων ἐν Ἑλλάδι, μετὰ ἧ ἄνευ Ἐπισκοπῆς, κατὰ τὸ ἔτος 1833. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας»). Ἀθήναι 1972, σ. 55.

65. Εὐρετήριο ἑβδομασίου «Ἐκκλησία», 2 τόμοι, ἐπιμελεῖα Ἀδαμ. Ἀνεστίδου, Ἀθήναι 1979, σ. σφ'+1072.

ζ) Γενικὰ περὶ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

66. «Tradition» aus Orthodoxer Sicht. Ein Versuch. (Traditio-Krisis - Renovatio. Festschrift: Winfried Zeller, zum 65. Geburtstag. Herausgeg. Von Bernd Jaspert u. Rudolf Mohr). Marburg 1976, σ. 425-432.

67. Die Orthodoxe Kirche im Zeitalter revolutionärer Unruhe. Δημοσιεύεται εἰς τὴν Festschrift für Professor Dr. Peter Meinhold, Kiel (1977).

68. The Orthodox conception of the Spirituality of the Church in Relation to daily Life. The Ecumenical Review, April 1963, pp. 303-310.

69. Κατήχησις καὶ Λειτουργική, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, ἐγκριθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὑπ/γείου Ἐθν. Παιδείας, σ. 156.

η) Δ ι ά φ ο ρ α.

70. Ὁ Ἑορτασμός τῆς 91ης Ἐπετείου τῆς Ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος (21 Μαΐου 1955). Ἔκδοσις τῶν ἀπανταχοῦ Ἰθακησίων. Λόγος Πανηγυρικός, σ. 13-24.

71. Ἡ Παιδεία τοῦ Ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ. Ἀθήναι 1958, σ. 16.

72. Ἄνθη εἰς τοὺς Ἑλληνοαμερικανούς. Ἀθήναι 1960, σ. 114 (Ὁμιλία λεχθεῖσα εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἀμερικῆς).

73. Ἐκθεσις τῆς Ἑλληνικῆς Ἀντιπροσωπείας περὶ τοῦ Συνεδρίου Μεταναστεύσεως, διοργανωθέντος ὑπὸ τοῦ Π.Σ. Ἐκκλησιῶν ἐν Leysin τῆς Ἑλβετίας (11-16 Ἰουνίου 1961). Ἐν Ἀθήναις 1961, σ. 82.

74. Τὸ Νέον «Ἀθήναιον», ἤτοι τὸ Ἑλληνορθόδοξον Πανεπιστήμιον ἐν Brookline, Mass., New York 1963, p. 23.

75. Ἱστορικοὶ σταθμοὶ τῆς αἰωνίας Ἰθάκης. Ἐν Ἀθήναις 1952. (Ὁμιλία λεχθεῖσα τῇ 7 Δεκεμβρίου 1951 ἐν τῷ Ἐστιατορίῳ «Ἀβέρωφ», ἐπὶ τῇ ἀποδόσει ὑπὸ τοῦ Ἰονίου Συμποσίου τῶν Ἑορτίων τῆς 25ετηρίδος τῆς «Ἐνώσεως Ἰθακησίων» καὶ δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ «Δελτίῳ τῆς Ἐνώσεως Ἰθακησίων». Ἐν Ἀθήναις 1952.

76. Ἐπικαιρὸς Ἐκκλησιαστικὴ Ἀρθρογραφία (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας» 1968), Ἀθήναι 1968, σ. 55.

Ἀκόμη ὁ καθηγητὴς Κωνστ. Γ. Μπόνης ἐξέδωκε τοὺς ὑπ' ἀριθ. 37-62 τόμους τῆς Πατρολογίας τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας (ΒΕΠΕΣ), τῆς ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Βασ. Βέλλα διευθυνομένης καὶ νῦν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ἡλία Δ. Μουτσούλα συνεχιζομένης.

Ἀπὸ 1 Ἀπριλίου 1968 - 30 Ἰουνίου 1982 διηύθυνε τὰ ἐκκλησιαστικὰ περιοδικὰ «Ἐκκλησία», «Ὁ Ἐφημέριος» καὶ «Θεολογία», δημοσιεύσας ἐν αὐτοῖς ἀξιολογώτατην ἐπιστημονικὴν καὶ δημοσιογραφικὴν συνεργασίαν.

Τὰ ἄρθρα αὐτοῦ βλ. ἐν Βασ. Α. Δεντάκη, μν. ἕ., σ. 74-75, 77-81, τὰς δὲ βιβλιοκρισίας εἰς τὰ ὑπομνήματα τοῦ καθηγητοῦ 1974, σ. 15 ἐξ. καὶ 1977, σ. 5-13.

Κατόπιν τῆς ὡς ἄνω ἀναδρομῆς δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν, ὅτι ὁ αἰμνηστος διδάσκαλος ὑπῆρξεν ἐπιφανῆς γραμματολόγος, συνδυάζων φιλολογικὴν καὶ θεολογικὴν κατάρτισιν, δυνάμιν λόγου οὐ τὴν τυχοῦσαν καὶ διὰ τοῦτο τὸ κενόν, τὸ ὁποῖον καταλείπει εἰς τὰ παρ' ἡμῖν θεολογικὰ γράμματα, εἶναι ὄντως μέγα καὶ δυσαναπλήρωτον.